

Analyzing the Concept of Tolerance and Intolerance in Educational Contexts and Identifying Its Consequences from the Perspective of Primary School Teachers

Mazhar Babaee^{1*}, Leila Zand²

*Corresponding author: Mazhar Babaee, Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran. Email: m.babaie@cfu.ac.ir

¹ M.A. in Educational Technology, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Article Info

Keywords: Tolerance;
examples;
consequences;
educational fields;
primary teachers;
Kurdistan province

Abstract

Introduction: Tolerance, as one of the components of professional ethics in education, has a special role in educational development and prevention of anomalies. The aim of the current research was to analyze the concept of tolerance and intolerance and to identify its consequences from the perspective of elementary school teachers.

Methods: To achieve the goal of the research, the qualitative approach and the method of documentary-library research and descriptive content analysis of the type of written text were used. The field of study of this research was the elementary school teachers of Kurdistan province in the academic years of 2017-1400 that with available sampling, 107 people were selected. The research tool was researcher-made interview.

Results: The findings showed that the concept of tolerance among primary teachers can be divided into three dimensions: moral, political and social. From the semantic point of view, moral tolerance had 61 items, social tolerance had 45 items, and political tolerance had 17 items. In examples, tolerance indicators and features included these items: Moral tolerance had 114 items, social tolerance had 97 items, and political tolerance had 20 items. Finally, the consequences of intolerance included: moral tolerance with 84 cases, social tolerance with 102 cases, and political tolerance with 3 cases.

Conclusion: The results showed that teachers mainly consider tolerance to be a personal and individual concept, not a political and social one, which in case of lack of it in the educational environment of students, can be the cause of creating risky behaviors in them.

واکاوی مفهوم مدارا و مدارا گریزی در ساحات تربیتی و شناسایی پیامدهای آن از دیدگاه معلمان مقطع ابتدایی

مظهر بابائی^{۱*}، لیلا زند^۲

* نویسنده مسوول: مظهر بابائی، گروه آموزشی علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.
ایمیل: m.babaei@cfu.ac.ir

^۲ کارشناس ارشد تکنولوژی آموزشی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد، تهران، ایران

چکیده

مقدمه: مدارا ورزی به عنوان یکی از مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای در تعلیم و تربیت نقش ویژه‌ای در رشد تربیتی و پیشگیری از ناهنجاری‌ها دارد. هدف پژوهش حاضر واکاوی مفهوم مدارا و مدارا گریزی و شناسایی پیامدهای آن از منظر معلمان مقطع ابتدایی بود.

روش‌ها: برای دستیابی به هدف پژوهش از رویکرد کیفی و روش پژوهش‌های اسنادی - کتابخانه‌ای و تحلیل محتوای توصیفی از نوع متن نوشتاری، بهره برده شد. میدان مورد مطالعه این پژوهش، معلمان مقطع ابتدایی استان کردستان در سال‌های تحصیلی ۱۳۹۷-۱۴۰۰ بود که با نمونه‌گیری در دسترس، تعداد ۱۰۷ نفر انتخاب شدند. ابزار پژوهش، مصاحبه محقق ساخته بود.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که مفهوم مدارا در میان معلمان ابتدایی را می‌توان در سه بعد اخلاقی، سیاسی و اجتماعی تقسیم‌بندی نمود که از منظر معنایی، مدارای اخلاقی دارای ۶۱ مورد، مدارای اجتماعی دارای ۴۵ مورد و مدارای سیاسی دارای ۱۷ مورد بود. در مصادیق، شاخصه‌ها و ویژگی‌های مدارا شامل این موارد بودند: مدارای اخلاقی دارای ۱۱۴ مورد، مدارای اجتماعی دارای ۹۷ مورد و مدارای سیاسی دارای ۲۰ مورد بود. سرانجام پیامدهای مدارا گریزی شامل: مدارای اخلاقی که دارای ۸۴ مورد، مدارای اجتماعی دارای ۱۰۲ مورد و مدارای سیاسی دارای ۳ مورد بودند.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان داد که معلمان، عمدتاً مدارا را مفهومی شخصیتی و فردی می‌دانند نه سیاسی و اجتماعی که در صورت فقدان آن در فضای آموزشی دانش‌آموزان، می‌تواند عامل ایجاد رفتارهای پرخطر در آنان شود.

واژگان کلیدی: مدارا، مصادیق، پیامدها، ساحات تربیتی، معلمان ابتدایی، استان کردستان.

مقدمه

پیشرفت و هرگونه تحول اساسی در جامعه مستلزم متحول شدن نظام آموزشی آن جامعه است و محور اصلی پیشرفت در هر نظام آموزشی، کیفیت عملکرد معلم است [۱]. به عبارت دیگر، نهاد مدرسه و در حالت کلی نظام آموزش و پرورش، به عنوان یکی از نظام‌های اجتماعی در دنیای امروز، برای اینکه بتواند در جهت اهداف متعالی پیش رود، نیازمند معلمانی موفق و اثر بخش است. معلمان از طریق تأثیر و نفوذ در روابط انسانی و تربیت افراد می‌توانند نظام آموزش و پرورش را به سمت اهدافش هدایت کنند. از این رو، در عصر کنونی، تربیت شبکه‌ای مفهومی و جریانی مداوم تعریف شده است که در راستای کمک به رشد جسمانی، شناختی و اخلاقی شناخته می‌شود و جامعه از طریق آن تمامی عناصر و ارزش‌های فرهنگی را به افراد انتقال می‌دهد [۲]. معلمان به عنوان مجریان اهداف اساسی تربیتی که نقشی ضروری در جامعه دارند؛ لازم است وظایف اخلاقی مرتبط با حرفه خود را بشناسند تا بتوانند در امر تربیت موفق باشند [۳]. چراکه هدف معلم فقط تدریس در کلاس نیست. هدف معلم تربیت همه جانبه دانش‌آموزان است. معلم با روح و روان دانش‌آموزان سروکار دارد؛ بنابراین معلمان براساس حرفه خود، مسئولیت‌های اخلاقی دارند که از آن تحت عنوان اخلاق حرفه‌ای نام برده می‌شود [۴]. مولفه‌های اخلاق حرفه‌ای طیف بسیار گسترده‌ای دارد. از جمله می‌توان عدالت، احترام، فروتنی، صداقت، صبر و مدارا^۱، تعهد و مسئولیت پذیری، توانایی حل تعارضات، ارتباطات مناسب با فراگیران و... را نام برد. چنانچه در موارد گفته شده دیده می‌شود، یکی از مولفه‌های اخلاق حرفه‌ای، مدارا و مدارا ورزی است.

دهخدا [۱۹] مدارا را به معنی اعتدال، سعه صدر، ملایمت، رفق کردن، تسامح و بردباری می‌داند. انوری [۲۰] آن را بردباری و تحمل کردن به کار برده است. همچنین مدارا از نظر عمید [۲۱] به معنی با کسی نرمی و ملاطفت کردن می‌باشد. این واژه در فرهنگ انگلیسی نیز معانی و معادلی دارد از جمله معادل آن شامل: Tolerance می‌باشد که آریان پور و حبیب [۲۲، ۲۳] آن را بردباری، شکیبایی، گذشت، تحمل، و دگراندیش پذیری معنی کرده‌اند. از دیگر معادل آن Compromise می‌باشد که آریان پور و حبیب [۲۲، ۲۳] آن را به معنی مصالحه کردن، میانه گیری و باهم سازگار شدن می‌داند. از دیگر معادل آن Forbearance است که به معنی خودداری و بردباری و حوصله می‌باشد [۲۲، ۲۳]. همچنین مدارا به معنای نرمی، لطف، دوری از درگیری با افراد و خویشتن داری در برابر باورهای گوناگون است [۵] و در چارچوب مفهومی به معنای پذیرش و درک صحیح از فرهنگ‌های دیگر، راه‌های خودبیانگری و تجلی فردیت انسان

است؛ این به معنای امتیاز دادن، بی عدالتی، چشم پوشی از باورهای خود و یا تحمیل کردن عقاید خود نیست [۶]. به عبارتی مدارا عبارت است از نرم برخورد کردن با دیگران، به آن‌ها جا دادن و در حق آنان خشونت روا نداشتن [۷]. از نظر لاینس^۲ نیز مدارا به معنای توجه به دیگران و یادگیری از آنان، ارزش نهادن به تفاوت‌ها، پیدا کردن زمینه‌های مشترک و پل زدن روی شکاف‌های فرهنگی است [۸] و دایره شمول آن می‌تواند شامل عادت‌های همنشینی، تمایل به همکاری و همسایگی و علاقمندی به مشارکت ردی این امکان را داشته باشد که در گفتگوی آزاد شرکت داشته باشد [۱۰]. انسان با افراد گوناگونی سر و کار دارد و در موقعیت‌های اجتماعی مختلفی قرار می‌گیرد که گاهی ممکن است نگرش‌های دیگر افراد با عقاید و باورهای وی در تضاد باشد. در چنین موقعیت‌هایی چنانچه تحمل و مدارا نباشد، خشونت و درگیری رواج می‌یابد؛ بنابراین با تساهل و مدارا می‌توان برخی از مشکلات و ناهنجاری‌های جامعه را حل کرد [۵]. از همین رو است که برای روابط هماهنگ در جامعه امروزه نیاز به پرورش فرهنگ مدارا از بدو تولد افراد وجود دارد. سال‌های اول تحصیل یکی از مراحل اساسی در شکل‌گیری شخصیت دانش آموز به حساب می‌آید و از آنجایی که فرد دانش اولیه در مورد جهان را در سنین کودکی دریافت می‌کند، این زمان، لازم است که تحمل کودک را آموزش دهیم [۶].

در این میان، معلمان دارای نقش اساسی در شکل‌گیری و جذب ارزش‌هایی مانند مدارا در دانش‌آموزان دارند. درواقع، معلمان باید فعالیت‌های یادگیری را به نحوی با رغبت‌ها و تمایلات دانش‌آموزان مربوط سازند؛ لذا مدارا کردن معلمان نیز می‌تواند در ایجاد این نوع محیط بسیار کمک‌کننده باشد؛ چراکه معلمان مداراکننده ضمن توجه به تفاوت‌های دیگران و احترام به آن‌ها به دانش‌آموزان احساس امنیت داده و لذا با ایجاد انگیزه در آن‌ها نقش قابل‌توجهی در پیشرفت و موفقیت آن‌ها دارند.

بنابراین، آموختن شاخصه‌های مدارا توسط معلمان مقطع ابتدایی به کودکان نسبت به سایر مقاطع، از اهمیت بیشتری برخوردار است. از آنجاکه معلمان الگوهای تربیتی دانش‌آموزان هستند، عدم مدارا در این قشر بیش از اقشار دیگر جامعه می‌تواند پیامدهای مخربی داشته باشد و در چشم‌اندازی نظری و عملی، متوجه عدم مدارا و تساهل در بین معلمان می‌شویم به گونه‌ای که در حال حاضر نیز شاهد ترک تحصیل، مدرسه‌گریزی و فقر انگیزشی دانش‌آموزان هستیم [۱۴]. گرچه تساهل و مدارا هردو فضیلت اخلاقی هستند، اما گاهی به جای هم به کار می‌روند، در صورتی که باهم تفاوت دارند. مدارا به معنای بخشش و سخاوت، آزادی و آزاد منشی است. «سهل» ریشه «تساهل»، به معنای

². Lyness.

¹. Tolerance.

سهل گرفتن، به نرمی رفتار کردن، تحمل کردن، چشم پوشی و تحمل هرگونه عقیده مخالف می‌باشد [۱۵]. در پژوهش حاضر نیز به مقتضای هدف آن، واژه مدارا مدنظر می‌باشد. لذا لازم است ضمن بازشناسی مفهوم مدارا با پرداختن به مناقشات و درگیری‌ها در طول تاریخ و پیامدهای مخرب آن از جمله دورویی، مدرسه‌گریزی، انحرافات اجتماعی و تمایل به ترک جمع و خانواده، مفهوم مدارا را واقع‌بینانه‌تر بررسی کرده و صرفاً به‌عنوان رویکردی انتزاعی تعریف نشود.

در این راستا اعرافی و مهری رمی (۱۳۹۷) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی نقش مدارا در تعلیم و تربیت ارزش‌های عبادی با رویکرد فقهی» نشان دادند که یکی از مسائل مهم در نهادینه‌کردن ارزش‌ها در عرصه تعلیم و تربیت، مدارا و رفتار نرم و ملایم از سوی والدین است. باتوجه به تفاوت‌های فردی فرزندان و آسیب‌های احتمالی در آموزش و پرورش، رفق و مدارا از رجحان مؤکدی برخوردار است [۱۶]. ساکالی^۳ و همکاران (۲۰۲۱) طی مروری سیستماتیک تحت عنوان «نقش آموزش مدارا در تنوع مدیریت» به طراحی، اجرا، و نتیجه تحقیقات آموزش مدارا پرداخته است. بر اساس یافته‌های این پژوهش، هدف از آموزش مدارا ترویج فرهنگ صلح و پذیرش دیگران برای رفاه است. بنابراین، ایجاد محیط‌های یادگیری، محتوا و امکانات برای آموزش مدارا در راستای ارزش‌های جهانی در آموزش و پرورش حائز اهمیت است [۱۷].

چنانچه تحقیقات نشان می‌دهد، پژوهش‌های مربوط به مدارا بیشتر متمرکز بر موضوعات مذهبی و سیاسی بوده‌اند و مدارای علمی در جوامع علمی و به‌خصوص در آموزش‌ها و کارهای معلمان مورد توجه خاصی قرار نگرفته است. از طرفی نیز معلم که سکان‌دار تعلیم و تربیت است، در صورتی به اهداف خود نائل می‌شود که خلیقات ارزشمندی مانند مدارا را در وجود خود نهادینه نموده باشد [۱۳]. بنابراین معلم در مقام تربیت می‌تواند مدارا را به عنوان اصلی اثرگذار و قدرتمند در جذب متربی و ایجاد انگیزه لازم برای تغییر و اصلاح در او به کار گیرد [۱۸]. چراکه مدارا نقش بسزایی در هنجاری نمودن رفتارهای دانش‌آموزان دارد و به عنوان یک عنصر مهم در تعلیم و تربیت ارزش‌ها تأثیر می‌گذارد [۱۶]. از طرف دیگر مدارا در پیشرفت مقاصد، از جمله مقاصد دنیایی، از هر چیز مؤثرتر است و درواقع، از مهم‌ترین عناصر استوارسازی ارتباطات میان افراد و ایجاد آرامش میان افراد یک جامعه است. در این صورت است که معلمان با درک اهمیت و تأثیر مدارا بر تغییر نگرش و باور دانش‌آموزان خود و به کار بستن آن‌ها، زمینه تعالی فرهنگ را فراهم می‌آورند؛ چراکه یک معلم

آگاه در سایه مدارا با دانش‌آموزان خود زمینه را برای تغییر نگرش‌ها و اصلاح رفتارها فراهم می‌نماید [۱۳].

ازاین‌رو برای نهادینه‌کردن ارزش‌ها و الگوی رفتاری مناسب، داشتن فرهنگ مدارا برای معلمان که محیطی بدون اضطراب و مشکل را برای دانش‌آموزان خود فراهم کنند ضروری می‌نماید؛ چراکه مدارا از جمله ویژگی‌هایی است که در تحقق سازگاری و آرامش زندگی نقش بسزایی دارد و کمتر عاملی را می‌توان یافت که در این حد بتواند در ایجاد و تثبیت آن نقش ایفا کند [۷]. بنابراین مدارا یکی از مهم‌ترین ارزش‌های انسانی است که باید در مدارس نهادینه شود. چراکه در مدرسه‌ای که مدارا حاکم باشد، معلم با دانش‌آموزان که از فرهنگ‌های مختلف هستند با مدارا برخورد کرده و به تفاوت‌های فردی آنان احترام می‌گذارد و با یکدیگر روابط بهتری دارند و دانش‌آموزان نیز با الگوگیری از رفتار معلم، روابط دوستانه‌تری با یکدیگر دارند، فرصت آشنایی با تفاوت‌های فردی و فرهنگی را کسب کرده و مهارت حل مسئله را در سایه مدارا یاد می‌گیرند. در این صورت مشارکت گروهی نیز که در بسیاری از مدارس ما ضعیف است تقویت می‌شود، روابط اجتماعی در بین دانش‌آموزان گسترش می‌یابد و مدرسه جای بهتری برای دانش‌آموزان خواهد بود تا بدون استرس و اضطراب مورد تمسخر واقع شدن، در مدرسه حضور یابند. از طرفی نیز مدارا گریزی سبب عدم احترام به تفاوت‌های فردی یکدیگر، خشونت و تبعیض و بی‌عدالتی خواهد شد، زندگی اجتماعی بر خود و دیگران سخت می‌شود، دانش‌آموزان ارتباط اجتماعی ضعیفی دارند و دایره دوست‌یابی آنان بسیار کم است. همچنین آموزشی که همراه با ارزش‌های انسانی نباشد و به تربیت مؤثری نیانجامد، ارزش‌چندانی ندارد. بنابراین ضروری می‌نماید تا با آگاهی بخشی در زمینه مدارا و مداراگریزی برای معلمان، از پیامدهای مداراگریزی جلوگیری نمود و بیشتر به اهمیت مدارا کردن واقف بود تا به ترویج آن نیز در مدرسه پرداخت. برچنین زمینه‌هایی هدف پژوهش حاضر، واکاوی مفهوم مدارا و مداراگریزی و شناسایی پیامدهای آن از منظر معلمان مقطع ابتدایی است. براین‌اساس، پژوهش حاضر با مطرح کردن موضوع مدارا به‌عنوان مسئله‌ای مهم در کنار امر آموزش و تربیت، در پی واکاوی و پاسخگویی به سؤالات زیر است که شاخصه‌ها و پیامدهای مدارا کردن و مداراگریزی در کار معلمی را چگونه می‌توان تبیین نمود؟

روش‌شناسی

هدف پژوهش حاضر واکاوی مفهوم مدارا و مداراگریزی و شناسایی پیامدهای آن از منظر معلمان مقطع ابتدایی بوده است؛ لذا برای دستیابی به این هدف از رویکرد کیفی و روش

3. Sakalli.

پژوهش‌های اسنادی - کتابخانه‌ای و تحلیل محتوای توصیفی از نوع متن نوشتاری، بهره برده شد. میدان مورد مطالعه این پژوهش، معلمان مقطع ابتدایی استان کردستان در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۷ بود که با اختیار و آگاهی از هدف انجام پژوهش در مصاحبه شرکت کردند. نمونه‌گیری به صورت در دسترس و تا رسیدن به درجه اشباع بود که براین اساس تعداد ۱۰۷ نفر انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از مصاحبه محقق ساخته استفاده شده است و واحد تحلیل گزاره بود. بدین ترتیب، این پژوهش در چند گام و هر گام در چند مرحله انجام شد: در گام نخست، با بهره‌گیری از منابع و اسناد مختلف و معتبر فارسی و انگلیسی، به بررسی معانی مدارا پرداخته شد. در مرحله بعد، با استفاده از نمونه‌گیری در دسترس و ابزار مصاحبه

محقق ساخته که شامل چند پرسش عمیق نسبتاً کلی و چند پرسش فرعی بود، بهره برده شد و با استفاده از روش تحلیل استقرایی و با حرکت از جزء به کل، نظرات شرکت‌کنندگان در پژوهش گردآوری و طبقه‌بندی شد. پس از آن، در گام نخست از مرحله اول، ابتدا متن مصاحبه‌ها پیاده‌سازی و مفاهیم اصلی از آن‌ها استخراج شد. در گام دوم، متناسب با اهداف و سؤالات پژوهش، مفاهیم خلاصه‌سازی و پالایش شدند و مقوله‌ها از آن‌ها استخراج شدند. سپس در گام سوم، مقوله‌های اصلی از مقوله‌های فرعی احصاء شدند و در سه بعد اخلاقی - رفتاری، اجتماعی و سیاسی دسته‌بندی شدند و در نهایت در گام چهارم، نتایج بر اساس ابعاد متناسب با سؤالات پژوهش تفکیک شدند.

یافته‌ها

جدول ۱. ابعاد و معانی مدارا از منظر معلمان

طبقه‌بندی ابعاد معنایی مدارا	مدارای اخلاقی - رفتاری	فداکاری - سازش - خوش اخلاقی - کنار آمدن - صبر - بردباری - خودشناسی - آرامش - ملایمت - درایت - میانه‌روی - نرمی - دوری از خشونت و تندی - اعتدال - مهربانی - نجابت - وقار - شکیبایی - خودکنترلی - کوتاه آمدن - آسان‌گیری - رفتاری مانع‌درگیری - رعایت ادب - احترام نهادن - وفق دادن - برخورد لطیف - سعه صدر - دلسوزی - همراهی - خوش رفتاری - دلجویی - حسن معاشرت - هم‌فکری - ایثار - بلن‌دهمتی - تعادل - بخشندگی - حفظ خونسردی - عصبانی نشدن - شفقت - خضوع - خوش‌رویی - بهبودبخشیدن - فروبردن خشم - طاقت - خودرأی نبودن - رفق - خشک نبودن - خویش‌داری - رواداری - تسامح - رقت قلب - رأفت - آزادگی - گذشت - حفظ شرایط موجود - محبت کردن - راستی - عفو - همدردی - همیاری - تاب‌آوری - پایداری - درک کردن
	مدارای اجتماعی	تلاش برای ایجاد تغییر - سازش - درک کردن - کنار آمدن - برقراری صمیمیت - عدم کینه و دشمنی - ترک زور و اجبار - اجازه دادن - سازگاری - آشتی نمودن - ایجاد ارتباط - تعامل ورزی - راه آمدن با کسی یا چیزی - گوش سپردن - رعایت کردن - چشم‌پوشی از رفتار نابجا - پذیرش تفاوت‌ها - ترحم - همکاری - رضایت - کوتاه آمدن - بلند نظری - فروگذار کردن - توافق کردن - مماشات - هم‌زیستی مسالمت‌آمیز - برخورد درست با مردم - صلح - توجه به افراد و نظراتشان - دوستی - نوع دوستی - حمایت - همسو و همگام بودن - مشورت - پرهیز و احتیاط - دوست داشتن دیگران - پوشاندن عیوب - آموزش‌پذیری - پرورش اخلاق شایسته - بی‌توجهی به واقعیت - از خودگذشتگی - اتحاد و پیوستگی - مدیریت - هماهنگی - مشارکت
	مدارای سیاسی	تحمل کردن - پذیرفتن - انعطاف‌پذیری - ابهام‌زدایی - آزادمنشی - تاب‌آوری - پایداری - بلن‌دهمتی - عدم واکنش سریع - رفع کردن - پرهیز از مشاجره - نادیده گرفتن عیوب - رفتار منصفانه - دموکراسی - سلوک - به رسمیت شناختن افراد - قدرت

جدول ۲. تعداد گویه‌های معنایی مدارا

انواع مدارا	مدارای اخلاقی - رفتاری	مدارای اجتماعی	مدارای سیاسی
تعداد گویه	۶۱	۴۵	۱۷

جدول ۳. مصادیق، شاخصه‌ها و ویژگی‌های مدارا و مدارا کردن در کار معلّمی

طبقه‌بندی شاخصه‌ها و ویژگی‌های مدارا	مدارای اخلاقی - رفتاری	مهربانی - درک - صبوری - کنترل هیجان - اندیشه کردن قبل از سخن گفتن - خوش اخلاقی - تواضع - خود را با شرایط تطبیق دادن - آسان ساختن سختی‌ها - گذشت - پرهیز از عصبانیت - با ملامت رفتار کردن - عدم پرخاشگری - منعطف بودن - به کارگیری بصیرت - ادب - سکوت پیشه کردن - مروت - تجربه کسب کردن - نرم‌خویی - کوتاه آمدن از مواضع خود - طمأنینه - حسن خلق - زیبا سخن گفتن - نادیده گرفتن - وظیفه شناسی - رسیدن به خودباوری - صداقت در گفتار و عمل - مسئولیت پذیری - عزت نفس بالا - واقع بینی - محبت - تقویت ذهن - کمال گرایی - شکیبایی - میانه روی - بزرگ منشی - دل نرنجاندن - منطقی بودن - داشتن ذهنیت مثبت - درون گرا بودن - همنشینی - هم فکری - پرهیز از خشونت - پوشاندن عیوب - حفظ خونسردی - رأفت - دوری از اضطراب - تحسین صادقانه - مسخره نکردن دیگران - بخشندگی - رازداری - عدم غرور و تکبر - انتقادپذیری - ریزبینی - برخورد عینی با مشکلات - سازگاری - آرام بودن - عطف - رک نبودن - خردورزی - سازش - خوش رفتاری - سخاوتمندی - ایثار - نفع رساندن به دیگران - رواج منش پسندیده - ثبات عاطفی - خودکارآمدی - خویشتن داری - پرهیز از لجبازی - ملاحظت - عفو - از خودگذشتگی - منت گذاشتن - پشتیبانی کردن - حل اختلافات - خیرخواهی - پرهیز از رقابت جویی - تغییرپذیری - رضایت - سعه صدر - خودشناسی - سخت گیر نبودن - دلسوزی - انضباط - پرتحرکی - عشق ورزی - تحمل کردن - اولویت دادن تشویق نسبت به تنبیه - بیان عشق - به آرامی صحبت کردن - رفتار غیر متعصبانه - تکرار درس - فرصت جبران دادن - خسته نشدن در کلاس - آراستگی ظاهری - امانت داری - عدم ترویج عقاید اشتباه - خوش رویی - تغییر جو کلاس با شوخی و طنز - وقت شناسی - حلم در برابر جهالت - عدم توقع یکسان از تمام شاگردان - تطبیق دادن خود با شرایط دانش آموز - استقامت - ابراز همدردی - مرحله ای کردن تکالیف - بالا بردن توان و تحمل رفتاری - تذکر دادن با آرامش و متانت - تعهد - پاسخ دادن به همه سوالات شاگردان - تبعیض قائل نشدن - وقت گذاشتن خارج از ساعت مدرسه - رازداری
		مدارای اجتماعی
		مدارای
		کنترل رفتار - تحلیل مسائل - پذیرفتن رفتار مخالف - رفع تعارض - به رسمیت شناختن دیگران - برخورد آگاهانه - راه حل پیدا کردن - واکنش نشان ندادن - پرهیز از تعارضات غیر لازم - کارآمدی - آزادی اندیشه - ایجاد بستر فکری برای افراد - اجازه به ابراز نظر - تاب آوری - اقتدار - دعوت به صلح - ایجاد حس امنیت - توانایی کنار آمدن - دوری از تضاد و کنش - تبعیض قائل نشدن

جدول ۴. تعداد گویه‌های مصادیق مدارا

انواع مدارا	مدارای اخلاقی - رفتاری	مدارای اجتماعی	مدارای سیاسی
تعداد گویه	۱۱۴	۹۷	۲۰

جدول ۵. پیامدهای مدارا گریزی

طبقه‌بندی پیامدهای مدارا گریزی	مدارا گریزی اخلاقی - رفتاری	تنفر - عصبانیت - پر خاشاگری - اضطراب - بدخلقی - افسردگی - بی تفاوتی - بی نظمی - ضربات روحی - ارتکاب گناه - سلب آرامش فردی و جمعی - سلب آسایش دیگران - عدم توانایی حل مسئله - انعطاف ناپذیری - سنگدل شدن - آشفته‌گی و ناآرامی - عدم تحقق اهداف - عدم اعتماد به نفس - گوشه‌گیری - حل نشدن مشکلات روزمره - عدم رشد و تعالی فرد - ازدست دادن جایگاه و منزلت - تنهایی - عدم پیشرفت - تندخویی - عجل بودن - دعوا - نارضایتی از زندگی - مقصر دانستن دیگران - کاهش رزق و روزی - روان پریشی - برخوردهای ناشایست - از خود بیگانگی - پشیمانی - دوری از بخشش - حرمت شکنی - عدم تاب‌آوری - سرخوردگی - لجابت - خودخوری - بهانه‌جویی - عیب‌جویی - بی انگیزگی - بی‌حوصلگی - خودپسندی - صرفاً حق به خود دادن - غرور - فرار از واقعیت - عدم انتقادپذیری - کار بی کیفیت - دورویی - بی ادبی - نابودی عزت نفس - نداشتن ثبات رفتاری - لحظه‌ای تصمیم گرفتن - ترسو بودن - خشک بودن - نگران بودن - سخت شدن زندگی - تحقیر کردن دیگران - قهر - دروغ‌جویی - تنفر - عدم یادگیری - مخالفت کردن - عدم خلاقیت - اختلالات روانی - مختل شدن زندگی شخصی - زودجوشی - سرکوب روانی - حاکمیت احساسات - عدم تحقق خودشناسی - دلزدگی - عدم کنترل اعصاب - ناراحتی - زورگویی - بدزبانی - نقاب داشتن - عدم احساس ارزشمندی - ناتوانی در پیگیری امور - ناامیدی - عدم چشم‌پوشی از خطای افراد - نبود روحیه ایثارگری - نداشتن سعه صدر
	مدارا گریزی اجتماعی	معلم محوری - مخاطب گریزی - ایجاد جو متشنج - رقابت طلبی - عدم همکاری - مورد بی‌اعتنایی قرار گرفتن - بی ارزش شدن - گلايه‌مندی - احساس عدم امنیت - عدم تحمل - عدم سازگاری - بی‌زاری از درس و مدرسه - ضایع کردن حق دیگران - بدبینی نسبت به معلم - ترویج خشم و بی‌صلبری - از بین رفتن صمیمیت - پنهان کاری - کمرنگ شدن بحث و گفتگو - طرد شدن از اجتماع - ترویج بی‌احساسی - کاهش مسئولیت اجتماعی - ایجاد دردسر - دور شدن اطرافیان - ایجاد کینه - از بین رفتن حریم‌ها - ایجاد تنش - الگو برداری‌های نامناسب - توقف کارها - افزایش آمار بزهکاری - اختلاف با دیگران - اجتماع گریزی - دوری از محبت - عدم سازگاری با محیط - کشمکش - عدم توانایی مدیریت زندگی - به نتیجه نرسیدن - عدم تسلط کافی در کار - عدم تفاهم - گوشه‌گیری - ایجاد ناهنجاری‌های اجتماعی - عدم استفاده از نظرات فرد - عدم هماهنگی - تبعیض - تفرقه - ممانعت از رشد افراد - آزار دیگران - تأثیرپذیری و تأثیرگذاری منفی - نزاع - دلهره - بی‌نظمی - ایجاد ناملایمات - مایه خجالت دانش آموز شدن - افت تحصیلی - از هم گسیختگی - ایجاد فساد - بی‌اعتمادی - بی‌فرهنگی در جامعه - عدم همکاری - اعتیاد - تضعیف بنیان خانواده‌ها - اقدام به انحراف - نگذشتن از اشتباهات دیگران - ایجاد شدن موارد حاشیه‌ای - عداوت - نپذیرفتن تفاوت‌ها - استبداد - عدم بروز رسانی معلم - ملامتگری - ایجاد محیطی کسالت‌آور - قانون گریزی - محروم ماندن از پذیرش اجتماعی - زود قضاوت کردن - جدی نگرفتن وظایف خویش - ناکامی در دستیابی به کمالات انسانی - عامل ایجاد نابسامانی - عدم آموزش صحیح - عدم مقبولیت اجتماعی - گریز از کار جمعی - تمایل به ترک گروه - از بین رفتن اقتدار - دلسردی از خانواده و دوستان - درس گریزی - ضربه به روحیه دانش آموز - ایجاد اختلال در نظام اجتماعی - داشتن کلاسی سرد و بی‌روح - کاهش بازدهی یادگیری - ترک تحصیل - بحث نکردن - ایجاد وحشت - افزایش تخلفات و جنایات - بی تفاوتی در مقابل بی‌عدالتی - عدم ایفای نقش صحیح - از بین رفتن ارزش‌های اخلاقی - کوچک شدن محدوده ارتباط - عدم کسب مهارت‌های زندگی - عدم توجه به حس حقیقت‌جویی - دیکتاتور پروری - جایگزینی تعلیم به جای تربیت - شکاک کردن افراد - امکان آسیب‌رساندن به خود و دیگران - نداشتن ارتباط سالم با دیگران
	مدارا گریزی سیاسی	عدم رعایت حقوق بشری - مشوش کردن اوضاع - سلب آزادی بیان

جدول ۶. تعداد گویه‌های پیامدهای مدارا

انواع مدارا	مدارای اخلاقی - رفتاری	مدارای اجتماعی	مدارای سیاسی
تعداد گویه	۸۴	۱۰۲	۳

بحث

باتوجه به هدف مطالعه حاضر که واکاوی مفهوم مدارا و مدارا گریزی و شناسایی پیامدهای آن از منظر معلمان مقطع ابتدایی است، یافته‌ها نشان داد که معنی و مفهوم مدارا در بعد اخلاقی - رفتاری دارای ۶۱ مؤلفه، مدارای اجتماعی دارای ۴۵ مؤلفه و مدارای سیاسی دارای ۱۷ مؤلفه است. نتایج حاکی از آن بود که از بین ابعاد سه‌گانه مدارا، یعنی مدارای سیاسی، مدارای اجتماعی و اخلاقی - رفتاری، بعد اخلاقی - رفتاری آن بیشترین مؤلفه را به خود اختصاص داده و کمترین تعریف از مدارای سیاسی به میان آمده است. این داده‌ها در وهله نخست حکایت از آن دارد که معلمان مدارا را بیشتر به عنوان خصلتی اخلاقی و فردی می‌دانند و سپس به عنوان وظیفه‌ای اجتماعی به آن می‌نگرند؛ همچنین معلمان به روشنی با حدود و ثغور مدارای سیاسی آشنایی ندارند. همین پایین‌تر بودن میزان مفاهیم مدارای سیاسی ممکن است در نتیجه عدم شناخت کامل معلمان از آزادی‌های سیاسی که سبب گسترش گفتمان دموکراتیک و متساهلانه در سطح جامعه می‌شود، باشد. و از آنجا که یکی از وظایف تربیتی معلمان، آشنا کردن کودکان با نقش سیاسی آنان در جامعه است؛ یعنی معلمان به عنوان کسانی که در جهت‌گیری سیاسی کودک بیشترین نقش را دارند باید آنان را به گونه‌ای پرورش دهند که نسبت به مسائل نظام سیاسی کشور بی‌تفاوت نباشند.

منظور از مصادیق و شاخصه‌های بعد اخلاقی - رفتاری، کلیه عوامل و ویژگی‌های فردی مرتبط با شخص مدرس است و بعد اجتماعی آن، احترام به ارزش‌های فکری - فرهنگی و درک تفاوت‌ها از جمله شایستگی‌های دست‌اندرکاران امر آموزش است. در این بخش از یافته‌ها، مدارای اخلاقی - رفتاری دارای ۱۱۴ مؤلفه، مدارای اجتماعی دارای ۹۷ مؤلفه و مدارای سیاسی دارای ۲۰ مؤلفه می‌باشد. یافته‌ها حاکی از این است که بیشترین شاخصه‌ها حول محور بعد اخلاقی - رفتاری مدارا از قبیل ویژگی‌های شخصیتی، مهارت‌های ادراکی، تعهد دینی، آراستگی ظاهری سازمان یافته است و کمترین مصادیق به مدارای سیاسی اختصاص دارد که این امر حکایت از آن دارد که معلمان بیشتر به منزلت اجتماعی خود اهمیت می‌دهند و در توجه و نشر مفاهیم سیاسی خودداری می‌کنند. مدارا در کار معلمی همان اندازه که به عنوان فضیلتی فردی کارآمد است، مصداق اجتماعی آن نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. همچنین می‌توان دریافت که تا زمانی که منافع خود معلمان در میان نباشد، از مدارای سیاسی استفاده نمی‌کنند؛ چرا که شاخصه‌هایی که در جدول معرف

مدارای سیاسی هستند، بیشتر به دیدگاه سطحی و توجیهی معلمان نسبت به این بعد اشاره دارد؛ به این معنی که مدارا در ابعاد اخلاقی - رفتاری را نیز با سیاست پیش برده، درحالی که از مدارا در ابعاد سیاسی خودداری می‌کنند. بنابراین معلمان در این خصوص لازم است که ابتدا مدارا کردن را در خود پرورش و تقویت کنند و سپس به آموزش و تشویق دانش‌آموزان به یادگیری آن بپردازند که در این صورت دارای تأثیر و نتیجه بهتری خواهد بود.

لذا مداراگریزی دارای پیامدهای قابل توجهی است. در این راستا، مدارای اخلاقی - رفتاری دارای ۸۴ مؤلفه، مدارای اجتماعی دارای ۱۰۲ مؤلفه و مدارای سیاسی دارای ۳ مؤلفه است. از آنجا که دستیابی به آرامش، والاترین هدفی است که هر انسانی دنبال می‌کند و در صورت عدم دستیابی به آن، ممکن است هرگونه رفتاری را از خود بروز دهد؛ لذا می‌توان گفت که شاید ریشه بسیاری از ناهنجاری‌های اخلاقی و اجتماعی نیز همین عدم تعادل باشد. یافته‌ها نشانگر آن بود که از منظر معلمان ابتدایی پیامدهای مدارا گریزی در بعد اجتماعی به نسبت سایر ابعاد آن دارای نمود بیشتری است و فقدان مدارا در فضای آموزشی کودکان می‌تواند عامل ایجاد و یا تقویت رفتارهای پرخطری مانند انزواطلبی، گریز از کار جمعی و ترک خانواده و در نتیجه، گرایش به انحرافات اجتماعی شود.

در این راستا نتایج پژوهش طالبی و عرب (۱۳۹۴) با نتایج این پژوهش هم‌راستا بود؛ چرا که یافته‌های به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که فقدان مدارا در اجتماع علمی ایران پیامدهایی دارد که این پیامدها مانع رشد و تعالی جمعی می‌گردد [۱۰]. همچنین نتایج با یافته‌های مطالعاتی فیروزجانیان و همکاران (۱۳۹۵) و قادرزاده و نصراللهی (۱۳۹۸) نیز تا حدودی همخوانی داشته است [۹، ۲۴]. یافته‌های پژوهش ساکالی و همکاران (۲۰۲۱) با یافته‌های پژوهش حاضر همسویی دارد؛ از این لحاظ که هدف از آموزش مدارا را ترویج فرهنگ صلح و پذیرش دیگران برای رفاه می‌داند [۱۷]. همچنین نتایج پژوهش اعرافی و مهری رمی (۱۳۹۷) با یافته‌های پژوهش حاضر همسویی دارد؛ از این‌رو که یکی از مسائل مهم در نهادینه کردن ارزش‌ها در عرصه تعلیم و تربیت را مدارا و رفتار نرم و ملایم از سوی والدین می‌دانند [۱۶]. در این ارتباط، نتایج پژوهش نصر اصفهانی و همکاران (۱۳۹۱) با نتایج این پژوهش همسو است؛ به این دلیل که نشان دادند اگر امروزه رهبران به دنبال تأثیر و نفوذ در افراد و موفقیت سازمان هستند باید خطمشی و محیطی ایجاد کنند که در ابتدا خود، پذیرش، تحمل و کارکردن با افراد متفاوت را بپذیرند و سپس آن را در سازمان و جامعه تشویق کنند [۲۵].

همچنین در پژوهش جلائیان بخشنده و همکاران (۱۳۹۷) میزان مدارای سیاسی در قالب مدارای اجتماعی مورد سنجش قرار گرفته است و شاخص مدارا میانگین بالاتر از حد متوسط داشته است که با یافته‌های پژوهش حاضر مغایرت دارد [۲۶].

محدودیت در پژوهش‌های صورت گرفته، کیفی بودن پژوهش و زمان‌بر بودن انجام آن به دلیل پیچیدگی این نوع پژوهش‌ها، سبب عدم تعمیم نتایج پژوهش به سایر حوزه‌ها مانند دینی، روان‌شناسی شده است. همچنین عدم بررسی ارتباط مدارا کردن با فرهنگ و سبک زندگی افراد و تأثیر آن در نتایج پژوهش از محدودیت‌های این پژوهش بوده‌اند. در این راستا، پیشنهاد می‌شود جهت بالارفتن مدارای اجتماعی، برنامه‌ریزان می‌توانند با تقویت پیوندها و ارزش‌ها میان گروه‌های جامعه و جذب طردشدگان اجتماعی، میزان پایداری آن‌ها به هنجارهای جامعه را بیشتر کرده و مدارای اجتماعی در این گروه‌ها را افزایش دهند. در راستای افزایش مدارای اخلاقی - رفتاری نیز ضرورت دارد که نظام آموزشی در کتب درسی، محتوایی همچون ارتقای سطح تحمل اجتماعی دانش‌آموزان، پرورش و ایجاد فرهنگ، تحمل عقیده مخالف، عدم خشونت و استفاده از گفتگو را در انجام کارها بگنجانند. در نهایت، می‌توان با تقویت نهادهای مدنی، گسترش عرصه عمومی و بازشدن دموکراتیک فضای سیاسی کشور به روی عقاید و اندیشه‌های گوناگون، مدارای سیاسی در جامعه را افزایش داد.

نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش نشان داد که معلمان مدارا را در کار معلمي بیشتر مفهومی درونی، روانی و شخصی می‌پندارند که بر بعد اخلاقی -

رفتاری آن‌ها در تعامل با شاگردان و همکاران، دلالت می‌کند و جنبه اجتماعی و سیاسی آن کمتر در این شغل/حرفه در نظر گرفته می‌شود؛ لذا پیامدهای اجتماعی مدارا گریزی بیشتر از بعد فردی آن است و تبعات ناشی از آن می‌تواند جامعه را به چالش بکشد. براین اساس لازم است معلمان ابتدا به توسعه فردی خود و افزایش آگاهی و معلومات خود در این زمینه بپردازند و سپس اقدام به ترویج فرهنگ مدارا کردن در دانش‌آموزان کنند.

ملاحظات اخلاقی

در این پژوهش به تمامی شرکت‌کنندگان در مورد محرمانه بودن پاسخ‌هایشان، اطمینان کامل داده شد و سپس و رضایت آنان جهت انتشار نتایج کلی پژوهش جلب شده است. این مطالعه در مورخه ۱۴۰۳/۰۹/۲۷ کد اخلاق به شماره: IR.CFU.REC.14003.001 از کارگروه/ کمیته اخلاق در پژوهش سازمان مرکزی دانشگاه فرهنگیان، دریافت نموده است.

تضاد منافع

بین نویسندگان مقاله هیچ‌گونه تعارض منافی وجود ندارد و تمامی حقوق مادی و معنوی افراد به‌درستی رعایت شده است.

سپاسگزاری

نویسندگان از تمامی معلمان ابتدایی استان کردستان که در این پژوهش ما را مساعدت نمودند، تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

- Heydari, MH., Nosrati-Hashi, K., & Motaghi, Z. [Ethics of teaching profession and educational approaches from Ibn Sina's point of view]. Scientific-Research Quarterly of Applied Ethics Studies, 2013; 10(36): 39-71. [Persian].
- Rashid K, Hoseyni Asl Nazarlou M, Yaqoubi AQ, Kordnouqabi R. [Identifying the basic components of child education based on the Iranian parents' viewpoint]. J Fam Stud. 2017;13(2):215-36. [Persian].
- Bozorg H, Mehrmohammadi M, Talaei E, Mousapour N. [Understanding Personal Practical Knowledge; From what teachers must know to what teachers already know]. 2019; 7(13): 53-78. Persian].
- Imanipour M. [Ethical principles in education]. Iranian Journal of Medical Ethics and History of Medicine. 2012;5(6):25-38.[Persian].
- Nasiri VA, Safi Shalamzari S, Ghanbari M. [Investigation of tolerance in the history of behavior of Imam Ali (AS)]. Ethics KNWL J. 2020;11(28):99. [Persian].
- Soldatchenko AL, Velikanova SS, Rudakova SS, Kharitonova SV, Vakhitov RR, Chernykh OP. [Interethnic tolerance development ways among pedagogical students at University]. Propósitos y representaciones. 2021;9(1):81.
- Hosseinzadeh, A. [Functions and techniques of tolerance in social life]. Marafet. 2019; 20(160): 97-112.[Persian].
- Lyness D. Teaching Your Child Tolerance. 2006.
- Ghaderzadeh O, Nasrolahi Y. [Social tolerance in multicultural societies: a survey study of ethnic groups in Miandoab city]. Soc Sci, FUM. 2019;16(1):89-133. [Persian].

10. Talebi AT, Arab A. [Perception of tolerance in the scientific community of social sciences]. *J Cult Stud Comms*. 2015;11(40):85-114. [Persian].
11. Asadi Mobarakeh, N., Asadzadeh, H., & Fayaz, I. [investigation of the relationship between motivational education and academic excitement with academic performance of sixth grade students]. the third international conference on modern researches in management, economics and humanities. 2015. [Persian].
12. mahdian, H., Asadzade, H., Shabani, H., Ahghar, Gh., & Ahdi, H. [Standardization of invitational teaching survey and an investigation of its relationship with intelligence beliefs and academic performance of high school students in Kashmar town]. *Quarterly of Educational Measurement*. 2010; 1(1): 1-30. [Persian].
13. mobasheri, M. T., manzorian, Z., ghiahpour, H. [An Analysis of the Companion and the Tolerance Component from the Perspective of Sajjadih Sahifah and Its Educational Role in Schools]. *Pouyesh in Humanities Education*, 2020; 6(18): 71-87. Persian].
14. Motaghi S, Yazdi SM, Bani Jamali SS, Darvazah Z. [Teacher-student relationship and the decision to continue or drop out of school: mediating role: the mediating role of self-determination motivation and academic performance]. *Res Educ sys*. 2014;8(27):35-58. [Persian].
15. Farzaneh Far, H. [Studies on the great 'osuli' s' opinions On the 'shart-e Mota'akhhher']. *Fiqh and Usul*, 2004; 36(1): 155-185. doi: 10.22067/jfiqh.2020.61005.0. [Persian].
16. Arafı AR, Mehri Rami T. [The study of the role of tolerance in religious values education and training with a jurisprudential approach]. *Edu Jurisprud studies*. 2018;5(10):0-. [Persian].
17. Sakallı Ö, Tlili, A., Altınay, F., Karaatmaca, C., Altınay, Z., & Dağlı, G. The Role of Tolerance Education in Diversity Management: A Cultural Historical Activity Theory Perspective. *SAGE Open*. 2021;11(4). [Persian].
18. Arafı, A., Mousavi, S. N., Kazemi, S. E. [An Explanation of the Principle of Tolerance and Toleration and Searching the Relevant Concepts in Islamic Educational System]. *Transcendent Training*, 2022; 1(3): 7-28. Persian].
19. Dehkhoda, A.A. Dictionary. Volume 12]. Tehran: Dehkhoda Dictionary Institute. 1951. [Persian].
20. Anvari, H. [Great culture of speech. Volume 5]. Fourth edition. Tehran: sokhan; 2007. [Persian].
21. Amid, H. [Persian Dictionary. Volume 2]. Second edition. Tehran: Ashja; 2011. [Persian].
22. Aryanpur Kashani, M. [Extensive culture eading Aryanpur (English- persian) (volume 1 & 2)]. First edition. Tehran: Electronic publishing and information of the computer world; 2000.
23. Hayim, S. Great contemporary English-Persian culture[. Tehran; Farhang-e Maaser; 2004. Persian].
24. Firouzjaeian AA, Share'pour M, Farzam N. [Cultural capital and social tolerance (MIMIC model test)]. *Soc Dev*. 2016;11(2):33-64. [Persian].
25. Nasr Isfahani A, Hajian T, Karimi M, Rezvani SM. [The study of endurance and tolerance in the organization's leadership based on Nahj al-Balagha's viewpoint]. *Islam Manag*. 2012;20(2):113-30. [Persian].
26. Jalaeian Bakhshandeh V, Ghasemi V, Iman MT. [Sociological explanation of the association between social trust and social tolerance based on Gidden's structuration theory]. *Soc Dev*. 2018;12(4):7-32. [Persian].